

УДК 330:502
JEL Classification: Q26; Q30; Q57
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-192-198>

ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ПРИРОДНИХ ТЕРИТОРІЙ

© 2025 ЗБОРІВЕЦЬ Ю. Б.

УДК 330:502
JEL Classification: Q26; Q30; Q57

Зборівець Ю. Б. Економічні інструменти сталого розвитку рекреаційної діяльності в системі охорони природних територій

Відсутність єдиного світового підходу до збереження природного потенціалу та гонитва за фінансовою вигодою при провадженні виробничо-господарської діяльності або політичні амбіції лідерів країн створюють умови для виникнення негативних кліматичних і природних змін умов проживання. Впровадження заходів належного контролю та фінансування природоохоронної діяльності в контексті сталого розвитку має стати пріоритетною складовою політичної діяльності будь-якого політичного лідера, уряду та парламенту країни. В ході дослідження визначено основні чинники впливу на екологічну складову планети, що потребують вирішення на глобальному рівні, а також досліджено фінансовий аспект забезпечення природоохоронної діяльності. Також визначено, що сьогодення вимагає пошуку нових підходів та проведення реформ щодо підвищення свідомості бізнесу та населення планети стосовно екологічних норм виробничої діяльності та споживання продукції. Для уникнення негативних явищ запропоновано впровадити в господарсько-виробничу діяльність і споживання виробленої продукції кінцевими споживачами критерії відповідальності, які мають стати загальноприйнятною нормою поведінки для всіх без виключення. Наголошено, що адміністративні санкції у вигляді фінансового покарання – як на національному, так і міждержавному рівні – є найбільш відчутними для бізнесу і будь-якої країни, тому на сьогоднішній день це є одним із можливих і дієвих заходів для забезпечення збереження природного ареалу планети. Розглянуті в ході дослідження аналітичні матеріали вказують, що зміна клімату та підвищення екологічної відповідальності мають стати пріоритетом розвитку всіх країн світу, оскільки кліматичні зміни, які відбуваються, впливають на всі аспекти життєдіяльності людини та всього біологічного розмаїття, яке знаходиться на планеті.

Ключові слова: екологія, екологічне фінансування, природні ресурси, сталий розвиток, рекреаційні ресурси.

Рис.: 4. Бібл.: 9.

Зборівець Юрій Богданович – аспірант кафедри екологічної економіки, туризму та рекреації, Національний лісотехнічний університет України (вул. Генерала Чупринки, 103, Львів, 79057, Україна)

E-mail: zborivets.iurii@ntu.lviv.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5928-4106>

UDC 330:502
JEL Classification: Q26; Q30; Q57

Zborivets Y. B. Economic Instruments of Sustainable Development for Recreational Activities within the Nature Conservation System

The absence of a unified global approach to preserving natural potential and the pursuit of financial gain in industrial and economic activities, or the political ambitions of national leaders, creates conditions for negative climatic and natural changes in living conditions. The introduction of proper control measures and funding for environmental protection activities within the context of sustainable development should become a priority aspect of the political activities of any political leader, government, and parliament of the country. The study identifies the main factors affecting the ecological component of the planet that require resolution at a global level, as well as examines the financial aspects of ensuring environmental protection activities. It has also been determined that the present requires searching for new approaches and implementing reforms to raise awareness among businesses and the population of the planet regarding the environmental standards of production activities and product consumption. To avoid negative phenomena, it is proposed to introduce criteria of responsibility in economic and production activities, as well as in the consumption of produced goods by end consumers, which should become a universally accepted norm of behavior for everyone without exception. It is emphasized that administrative sanctions in the form of financial penalties – both at the national and international levels – are the most significant for businesses and any country; therefore, today this is one of the possible and effective measures to ensure the preservation of the planet's natural habitat. The analytical materials examined during the research indicate that climate change and increased environmental responsibility should be a priority for the development of all countries in the world, as the current climate changes affect all aspects of human life and the biological diversity found on the planet.

Keywords: ecology, environmental financing, natural resources, sustainable development, recreational resources.

Fig.: 4. Bibl.: 9.

Zborivets Yuri B. – Postgraduate Student of the Department of Ecological Economics, Tourism and Recreation, National Forestry University of Ukraine (103 Henerala Chupryny Str., Lviv, 79057, Ukraine)

E-mail: zborivets.iurii@ntu.lviv.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5928-4106>

Споживання природних ресурсів та безвідповідальне ставлення до екології призводить до негативного впливу на всі аспекти існування людства як основного біологічного виду, відповідального за життя на планеті. Відсутність єдиного глобального світового підходу до збереження природного потенціалу та гонитва за фінансовою вигодою при провадженні виробничо-господарської діяльності або політичних амбіціях лідерів країн створюють умови для виникнення негативних кліматичних і природних змін умов проживання. І це є основною передумовою необхідності зміни до підходів та політичних поглядів лідерів країн, а також міжнародних і благодійних організацій до здійснення світового екологічного контролю та забезпечення природоохоронних заходів, у тому числі через відновлення занедбаних і розвиток наявних рекреаційних територій.

Питання фінансування інвестиційних проєктів екологічного та рекреаційного характеру, а також забезпечення природоохоронної діяльності висвітлюються в наукових працях і аналітичних дослідженнях, у офіційних статистичних звітах і програмах розвитку як національного, так і міжнародного рівня, зокрема: О. Варченко, О. Драган, К. Ткаченко, Н. Рибак, В. Зубченко [1], В. Глухової, Х. Кравченко [3], М. Карліна, Н. Проць, В. Проця [6], І. Онищука [7], А. Цибуляк [8], а також інших науковців, аналітиків, політиків та дослідників.

Впровадження заходів щодо розвитку та розвитку потенціалу природних рекреаційних ресурсів, збереження природного ареалу для майбутніх поколінь, а також забезпечення належного фінансування природоохоронної діяльності в контексті сталого розвитку має бути серед пріоритетних складових у політичній діяльності будь-якого політичного лідера, уряду та парламенту країни. Підвищення екологічної свідомості політиків, бізнесу та населення планети є визначальним фактором для уникнення кризи в екологічній ситуації та розвитку рекреаційних територій. Зважаючи на актуальність тематики, вважаємо за необхідне зосередитись на таких завданнях дослідження:

- ✦ визначити основні негативні чинники впливу на екологічну складову природних ресурсів та заходів, що потребують вирішення на міждержавному рівні;
- ✦ дослідити структури доходів та видатків, спрямованих на природоохоронну діяльність;
- ✦ визначити можливі шляхи, спрямовані на підвищення фінансової складової природоохоронних заходів на національному та міжнародному рівнях.

Сьогодення вимагає пошуку нових підходів і проведення реформ щодо підвищення свідомості бізнесу та населення планети стосовно екологічних норм виробничої діяльності та споживання продукції виробництв. Підвищення екологічної відповідальності має стати пріоритетом розвитку всіх країн світу, оскільки кліматичні зміни, які відбуваються, здійснюють вплив на всі аспекти життєдіяльності людини та всього біологічного розмаїття, яке знаходиться на планеті.

Захист екології є визначальним фактором і підставою для розвитку та модернізації виробничих потужностей при здійсненні будь-якої промислової діяльності, і забезпечення цього є основним завданням урядів усіх країн, оскільки без належного функціонування всіх складових біосфери планети – через забруднення водою, неконтрольовану вирубку лісів чи добування природних копалин – це призведе до зникнення людства [3]. Для зниження рівня негативних наслідків господарської діяльності, на нашу думку, необхідно розробити та впровадити в господарсько-виробничу діяльність і процеси товарного споживання критерії відповідальності, які мають стати загальноприйнятою нормою поведінки для всіх без виключення. Досягнення цього вважаємо за можливе здійснити за рахунок впровадження у практичну площину таких заходів:

- ✦ проведення глобальних самітів країн із визначення граничнодопустимих норм промислових викидів у атмосферу чи водоїми;
- ✦ встановлення обов'язковості виконання прийнятих рішень із визначенням чітких термінів запровадження обмежувальних заходів, у тому числі через заборону придбання продукції країн, які відмовляються приймати такі норми, а також введення економічних санкцій;
- ✦ обов'язкове внутрішньо-законодавче зобов'язання проведення модернізації підприємств і приведення їх екологічних норм діяльності до визначеного рівня, із визначенням чітких вимог і сум фінансових санкцій за невиконання вимог;
- ✦ створення та розвиток спеціальних фондів, як усередині країни, так і глобального світового рівня, із цільовим призначенням, спрямованим виключно на природоохоронні та природовідновлювальні заходи.

Створення фондів національного рівня можливе шляхом забезпечення з боку держави актуалізації екологічного податку, запровадження стимулюючих заходів та жорстких ад-

міністративних методів контролю за діяльністю суб'єктів, які не дотримуються вимог природоохоронного законодавства – як через підвищення адміністративно-фінансових санкцій, так і зниження рівня вимог притягнення до відповідальності в межах кримінального законодавства, підвищення часових рамок термінів такого притягнення

[9]. Розглядаючи питання захисту та необхідності зміни до екологічного підходу діяльності людини, доцільно визначити основні фактори антропогенного впливу, які є основним джерелом забруднення та виснаження природних ресурсів, а також їх політичну та фінансову складову для подальшого їх нівелювання (рис. 1).



Рис. 1. Чинники впливу на екологічну складову планети, що потребують вирішення на глобальному рівні

Джерело: авторська розробка.

У світі існують як національні, так і глобальні благодійні фонди та організацій, на кшталт Глобального Екологічного Фонду, яким виділяються гранти на окремі екологічні проекти. Так, зокрема, від дати його заснування по всьому світу профінансовано близько 2,4 тисячі екологічних проектів вартістю понад 8,7 млрд дол. США [2].

В основу діяльності фонду покладено принцип співфінансування на паритетних засадах 1 : 3, де одна частина коштів вноситься фондом, а інша – державою-реципієнтом, проте для країни – учасниці угоди достатньо лише декларативної заяви про наміри щодо участі у проекті, а не саме фінансування [2; 7]. Тому вважаємо такий підхід дещо урізаним, декларативним і неповноцінним наміром держав до підвищення природоохорон-

ної діяльності, а отже, створення глобальної міжнародної підтримки розвитку природоохоронної діяльності, із залученням всіх світових країн, залишається актуальним питанням, оскільки людська діяльність впливає на загальну світову екологічну ситуацію.

Досліджуючи структуру податкових надходжень до місцевих бюджетів, чітко видно, що основою надходжень місцевих бюджетів є ПДФО, єдиний податок, майнові податки та податки від акцизів, а бюджетні надходження від екологічного податку складають лише 5,4 млрд грн, з них 1,5 млрд грн – до місцевих бюджетів (або 0,2 відсотка), рентна плата за використання надр – 6,5 млрд грн (або 2,0 відсотка від сукупних надходжень до місцевих бюджетів) (рис. 2).

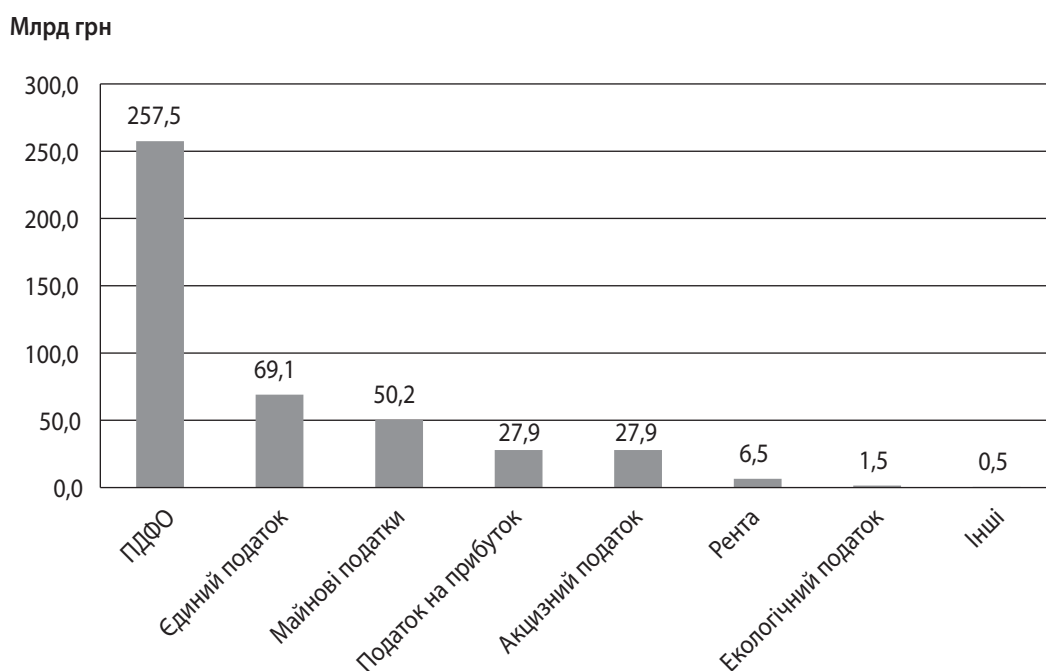


Рис. 2. Структура надходжень місцевих бюджетів у розрізі джерел, млрд грн

Джерело: сформовано на підставі [6].

Наповнення фінансової бази місцевих бюджетів, на нашу думку, певною мірою не відповідає сучасним реаліям і має бути змінена на користь збільшення відрахувань від екологічного податку, рентних платежів та акцизів, які будуть скеровані на розвиток «зелених» технологій, оскільки діяльність суб'єктів пов'язана із забрудненням навколишнього природного середовища, безпосередньо пов'язана із конкретною територією [1].

Зростання рівня надходжень до місцевих бюджетів дасть поштовх до розвитку рекреаційних територій за умови цільового спрямування одержаних податкових надходжень на розвиток рекреаційної діяльності [5]. І хоча недостатність по-

даткових надходжень від використання природних ресурсів певною мірою компенсується за рахунок міжбюджетних трансфертів, у 2024 році із бюджетів усіх рівнів профінансовано природоохоронних видатків на суму 10,4 млрд грн, або в 1,9 разу більше, ніж було надходжень, з них 9,5 млрд грн виділено із державного бюджету, у той час як із місцевих – лише 0,9 млрд грн [6], що відображає недостатнє дбайливе ставлення з боку органів місцевої влади до власного потенціалу рекреаційних територіальних можливостей, а також інших природних ресурсів у межах територіального підпорядкування.

Наведені грошові показники відображають недостатність надходження коштів від податків екологічного спрямування до бюджетів усіх рів-

нів для забезпечення програм розвитку природоохоронної діяльності. Зокрема, структура видатків місцевих бюджетів вказує, що видатки на охорону природи також, як і доходи, становлять лише 0,2 відсотка від сукупних видатків.

Аналітичні дослідження та значна кількість наукових праць свідчать про актуальність питання фінансового забезпечення збереження та розвитку рекреаційних територій, і вка-

зують на те, що, зважаючи на функціонування країни в умовах ведення війни та постійного фінансового тиску потреб оборонного характеру, заходи з наповнення бюджетів потребують стимулювання бізнесу та громадян до сплати податкових та інших обов'язкових платежів, зокрема – екологічного податку та рентної плати [8].

Поряд із цим, досліджуючи динаміку видатків на природоохоронну діяльність, доцільно вказати на їх негативну тенденцію (рис. 3).

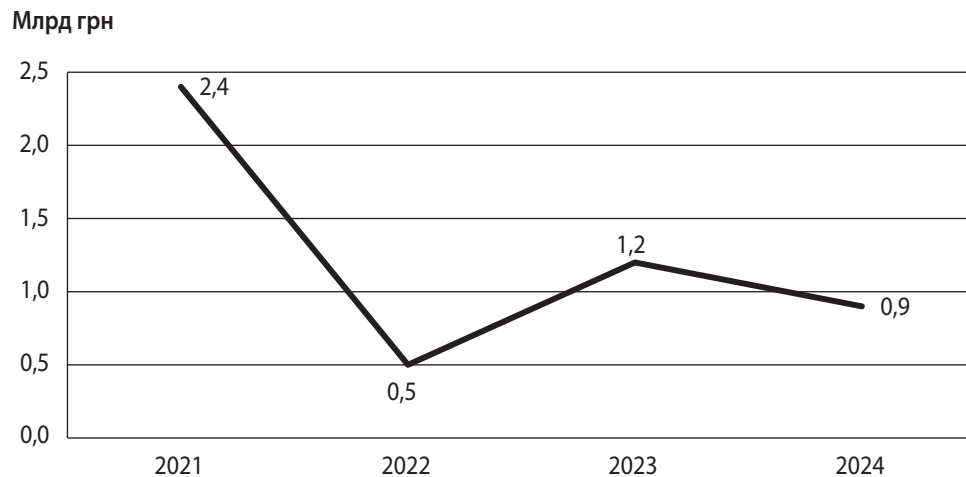


Рис. 3. Видатки місцевих бюджетів на природоохоронну діяльність, здійснені у 2021–2024 рр., млрд грн

Джерело: сформовано на підставі [6].

Наведені дані свідчать, що напрямок природоохоронної діяльності місцевими бюджетами майже не фінансується і має постійне скорочення, наслідком чого є порушення бізнес-суб'єктами екологічного законодавства та нанесення шкоди природним ресурсам.

І хоча сьогоднішня ситуація вимагає скорочення окремих видатків у зв'язку із спрямуванням коштів на організацію оборони та ведення бойових дій, проте не слід забувати, що природні та рекреаційні ресурси є джерелом здоров'я та добробуту нації. За наслідками екологічного контролю, у 2021 р. стягнуто до бюджету 108,7 млн грн, у 2022 р. – 103,0 млн грн., у 2023 р. – 104,6 млн грн, і це лише встановлені випадки [4]. Тобто, недоліки із недостатнім фінансуванням проєктів щодо розвитку та збереження наявного природного потенціалу та сприяння вдосконалення природоохоронної діяльності певною мірою призводять до безвідповідальності бізнес-суб'єктів, що підтверджується наслідками проведеного протягом 2021–2023 рр. екологічного контролю норм викидів у водойми, атмосферу та забруднення ґрунтів (рис. 4).

Накладені санкції за суми нанесених збитків та їх відшкодування підтверджують безвідповідальне ставлення бізнесу до екологічних проблем, і тому

потребують негайного реагування та вирішення із боку держави. На нашу думку, одним із основних факторів для уникнення порушення екологічного законодавства є значне, у десятки разів більше за допущене порушення, підняття штрафних санкцій за суму нанесеного збитку.

Аналогічного підходу варто дотримуватися і на міждержавному рівні, тобто встановлювати такі штрафні санкції вже безпосередньо на країну, якою допускаються порушення екологічних норм, і стягувати збиток в обов'язковому порядку – як за рахунок фінансових ресурсів, розміщених у банківських та інших фінансових установах за межами країни-порушниці, так і за рахунок її іноземних активів.

Зважаючи на необхідність підняття рівня екологічної свідомості бізнесу та громадян, вважаємо за доцільне:

I. На національному рівні:

- ✦ змінити підхід до формування видаткової частини бюджетів усіх рівнів у частині підвищення видатків на природоохоронні заходи та розвиток рекреаційних територій;
- ✦ кошти, які надходять від екологічного податку та рентної плати, використовувати

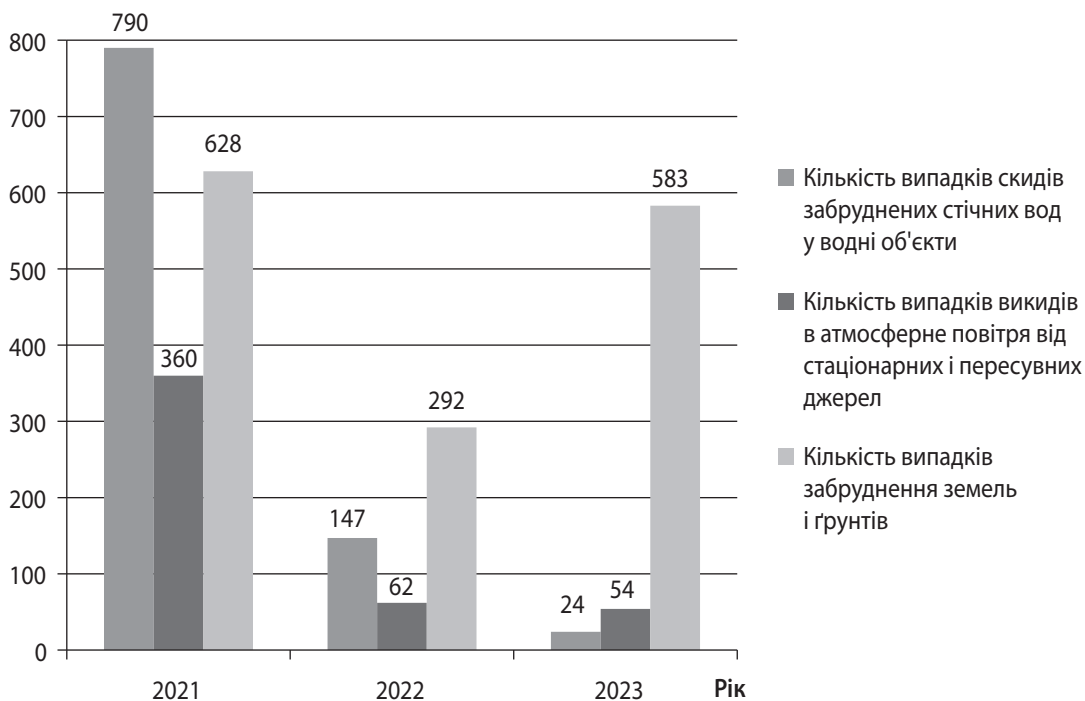


Рис. 4. Кількість встановлених випадків порушення бізнесом екологічних норм

Джерело: сформовано на підставі [4].

виключно для відновлення природних ареалів, у тому числі у місцях провадження господарської діяльності за принципом їх територіальності;

- ✦ підвищити суми штрафних санкцій за порушення екологічного законодавства у кратному відношенні до встановлених сум збитків, із відповідним подальшим спрямуванням відшкодованих коштів на природоохоронну діяльність та розвиток природного середовища;
- ✦ впровадити механізми персональної відповідальності засновників та керівників юридичних осіб, членів наглядових рад, а також фізичних осіб-підприємців за порушення екологічних вимог;

II. На міждержавному рівні:

- ✦ створити агенцію із представників держав, до компетенції якої буде входити питання встановлення загальносвітових екологічних норм виробництва, визначення порядку забезпечення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;
- ✦ розробити та впровадити заходи із забезпечення природоохоронної діяльності через створення єдиного підходу до формування політики, спрямованої на підвищення екологічності промислових і видобувних галузей, а також відповідних механізмів

примусу та фінансового покарання країн за недотримання екологічних норм.

Адміністративні санкції у вигляді фінансового покарання як на національному, так і на міждержавному рівні є найбільш відчутними для бізнесу і будь-якої країни, тому на сьогоднішній день це є одним із можливих дієвих заходів для забезпечення збереження природного та рекреаційного потенціалу планети.

ВИСНОВКИ

Дослідженням встановлено необхідність зміни підходів до збереження екологічної складової планети, оскільки порушення екологічного балансу створює негативні наслідки для життєдіяльності як людини, так і окремих природних ареалів.

Негативні зміни кліматичних умов, занедбання рекреаційних територій, що викликані виробничо-господарською діяльністю та безвідповідальністю як бізнесу, так і керівників органів місцевого самоврядування, потребують пошуку додаткових фінансових джерел для їх відновлення, розвитку та фінансування природоохоронної діяльності, а також підвищення екологічної культури.

Найбільш актуальним і дієвим економічним інструментом забезпечення дотримання екологіч-

них норм є адміністративно-фінансові санкції, які є найбільш відчутними для бізнесу. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Варченко О., Драган О., Ткаченко К. та ін. «Зелені фінанси» в повоєнному відновленні України: організаційно-фінансові аспекти. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 3. С. 75–85. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapt.3.56.2024.4403>
2. Глобальний Екологічний Фонд. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobitnytstvo-z-mizhnarodnymi-organizatsiyamy/globalnyj-ekologichnyj-fond/>
3. Глухова В. І., Кравченко Х. В. Екологічні фінанси України в умовах сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.72
4. Екологічні фінанси: чи можуть вони стати інструментом покращення стану довкілля? Платформа рішень для менеджерів природоохоронної діяльності «Екобізнес груп». URL: <https://ecolog-ua.com/news/ekologichni-finansy-chy-mozhut-vony-staty-instrumentom-pokrashchennya-stanu-dovkilliya>
5. Інформація про досягнення запланованої мети, завдань та результативних показників бюджетних програм, а також цілей державної політики за результатами 2024 року. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Inf.-pro-dosyagn-tsilej-za-2024-z-QR.pdf>
6. Карлін М., Проць Н., Проць В. Екологічні податки та екологічне фінансування територіальних громад: досвід України та ЄС. *Світ фінансів*. 2022. № 2. С. 133–143. DOI: 10.35774/SF2022.02.133
7. Онищук І. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. *Децентралізація*. 24.03.2025. URL: <https://decentralization.ua/en/news/19387?page=73>
8. Цибуляк А. Г. Фінансування екологічних програм міжнародними організаціями в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 8. С. 32–35. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2016/9.pdf
9. Miller J., Lygdopoulos S. Terminal Evaluation Report – Final. Cleantech Innovation Programme for SMEs in Ukraine. UNIDO ID #160246, GEF Project ID #9811. URL: <https://gcpukraine.com/en/home/>

REFERENCES

Ekologichni finansy: chy mozhut' vony staty instrumentom pokrashchennya stanu dovkilliya? [Environmental finance: can it become a tool for improving the environment?]. *Platforma rishe' dlya menedzheriv pryrodookhoronnoyi diyal'nosti «Ekobiznes grup»*.

- <https://ecolog-ua.com/news/ekologichni-finansy-chy-mozhut-vony-staty-instrumentom-pokrashchennya-stanu-dovkilliya>
- Glukhova, V. I., & Kravchenko, Kh. V. (2022). Ekologichni finansy Ukrainy v umovakh staloho rozvytku [Environmental finance of Ukraine in the conditions of sustainable development]. *Efektivna ekonomika*, 5. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.72>
- Global'nyy Ekologichnyy Fond [Global Environmental Fund]. *Ministerstvo zakhystu dovkilliya ta pryrodnykh resursiv Ukrainy*. <https://mepr.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-diyalnist/spivrobitnytstvo-z-mizhnarodnymi-organizatsiyamy/globalnyj-ekologichnyj-fond/>
- Informatsiya pro dosyagnennya zaplanovannoyi mety, zavdan' ta rezul'tatyvnykh pokaznykiv byudzhetyvnykh program, a takozh tsiley derzhavnoyi polityky za rezul'tatamy 2024 roku [Information on achieving the planned goals, tasks and performance indicators of budget programs, as well as state policy goals based on the results of 2024]. <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Inf.-pro-dosyagn-tsilej-za-2024-z-QR.pdf>
- Karlin, M., Prots', N., & Prots', V. (2022). Ekologichni podatky ta ekologichne finansuvannya terytorial'nykh gromad: dosvid Ukrainy ta YeS [Environmental taxes and environmental financing of territorial communities: experience of Ukraine and the EU]. *Svit finansiv*, 2, 133-143. <https://doi.org/10.35774/SF2022.02.133>
- Miller, J., & Lygdopoulos, S. Terminal Evaluation Report – Final. Cleantech Innovation Programme for SMEs in Ukraine. UNIDO ID #160246, GEF Project ID #9811. <https://gcpukraine.com/en/home/>
- Onyshchuk, I. (2025, March 24). Analiz vykonannya mist-sevykh byudzhetyv za 2024 rik [Analysis of local budget execution for 2024]. *Detsentralizatsiya*. <https://decentralization.ua/en/news/19387?page=73>
- Tsybulyak, A. G. (2016). Finansuvannya ekologichnykh program mizhnarodnymi organizatsiyamy v Ukraini [Financing of environmental programs by international organizations in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 8, 32-35. http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2016/9.pdf
- Varchenko, O., Dragan, O., Tkachenko, K., et al. (2024). «Zeleni finansy» v povoyennomu vidnovlenni Ukrainy: organizatsiyno-finansovi aspekty [«Green finance» in the post-war recovery of Ukraine: organizational and financial aspects]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3, 75-85. <https://doi.org/10.55643/fcapt.3.56.2024.4403>

Науковий керівник – Клим Н. М.,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, фінансів та готельно-ресторанної справи, Національний лісотехнічний університет України (м. Львів, Україна)